

УДК 37.048.4

М. С. Якубовська

Українська академія друкарства

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ
ЯК ПАРАДИГМА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
ФАХІВЦІВ НОВОГО ТИПУ**

**(на прикладі науково-педагогічної діяльності
професора Ігоря Васильовича Огірка)**

Розглядаються актуальні проблеми реалізації принципів культурології у навчально-виховному процесі вищих технічних навчальних закладів, які сприяють професійному становленню фахівців нового типу. Обґрунтовується зміст понять «культурологічний світогляд», доцільність переходу від інформаційно-пізнавальної до соціально-культурної освітньої парадигми освітнього процесу.

Гуманізація освіти, культурологічний світогляд, навчально-виховний процес, професійна освіта

Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується збільшеною потужністю інформаційних та комунікаційних технологій, що являє собою глобальну інформаційну революцію, яка за своїм масштабом і наслідками значно перевершує промислову революцію ХІХ ст. і науково-технічну революцію середини ХХ століття.

В умовах глобалізації та становлення нового міжнародного інформаційного простору стає очевидним, що знання та інформація на сьогодні є одним із стратегічних ресурсів держави і суспільства, ресурсом соціально-економічного, технологічного та культурного розвитку. Формування культурологічного світогляду у студентів вищих навчальних закладів технічного типу стає першочерговим завданням сучасної освітньої інновації освітньої парадигми.

Культурологія міститься в основі гуманізації та гуманітаризації сучасної професійної освіти, створює передумови для вдосконалення духовних засад формування особистості сучасного студента та становлення освітньої парадигми педагогіки життя. Ці напрями стали провідними у працях вчених-педагогів початку ХХ ст. (В. Кременя, О. Сухомлинської, І. Зязюна, Н. Ничкало, М. Васильєвої та інших). Культурологія як система відіграє визначальну роль у становленні інформаційного суспільства в Україні, передбачає створення та запровадження нової освітньої концепції, зокрема у вищій освіті. Складність цього процесу полягає у необхідності відмови від багатьох традиційних уявлень щодо мети, завдань та змісту вищої освіти і, насамперед, пануючої дотепер диференціації способів пізнання.

У процесі підготовки сучасного фахівця спостерігається орієнтація на одну з двох позицій. Перша полягає у формуванні всебічно підготовленого

професіонала, здатного до розуміння фахових проблем у контексті сучасного науково-технічного прогресу та основних тенденцій суспільного розвитку. Друга — реалізовує ідею підготовки досконалого фахівця вузького профілю, обмеженого конкретною галуззю знань, певним фахом, напрямом діяльності.

Суттєвою відмінністю обох позицій є ставлення до місця і ролі культурологічної складової змісту освіти, ступінь необхідності надання фахівцю з вищою освітою культурологічних знань. Так, йдеться про утвердження одного з двох підходів до вищої освіти, перший з яких можна визначити як «гуманітаризація вищої освіти», а другий як «прагматизація вищої освіти». Дебати та численні проблемні ситуації у системі вітчизняної вищої освіти пов'язані саме з невизначеністю цих позицій, протиріччями у їх нормативному супроводі та практичній реалізації в освітній практиці [7, с. 176–179].

Проведене нами опитування серед студентів Української академії друкарства, свідчить про високий рівень опанування ними культурологічних знань, які здобуваються у процесі викладання різних дисциплін негуманітарного циклу. Професор, доктор фізико-математичних наук, Ігор Васильович Огірко під час лекцій та практичних занять, вивчаючи моделі нелінійної термопружності, використання методів її оптимізації створює передумови для формування загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи, людини і мистецтва.

У дослідженні І. В. Огірка «Культурометрія — метод оцінки, моделювання та аналізу» принципи культурології органічного інтегруються у науково-освітні явища і стають важливими чинниками як мотивації навчальної діяльності студента, так і визначальним засобом у досягненні бажаного результату у професійному становленні. У науковий обіг професійної освіти Ігор Васильович вводить термін «культурометрія», який свідчить про інтеграцію навчальних дисциплін гуманітарного і технічного циклів.

Інноваційні процеси педагогіки співробітництва, які запровадив професор І. В. Огірко, свідчать про успішні пошуки шляхів і методів застосування культурологічних методів у навчанні студентів на прикладі викладання різних навчальних дисциплін технічного профілю. Адже, культурологічний підхід навчання студентів технічних університетів передбачає не лише збільшення в навчальному плані блоку культурологічних дисциплін, але й проникнення цих ідей та принципів у технічні науки.

Практичний і науково-методичний досвід Ігоря Васильовича переконливо доводить, що не слід протиставляти культурологічні й технічні науки — треба шукати шляхи поліпшення обох в їх єдності і взаємопроникненні.

Наукові напрями досліджень професора І. В. Огірка — нелінійні диференціальні рівняння термопружності та методи оптимізації. Кандидатська дисертація вченого присвячена дослідженню термопружного стану оболонок з використанням чисельних математичних методів. У його працях досліджувались оболонки та пластини з термочутливого матеріалу з урахуванням геометричної нелінійності. У докторській дисертації Ігоря Васильовича Огірка вивчався

напружено-деформований стан конструкції під дією силових та температурних факторів, було розроблено метод операторного програмування, застосовувались ітераційні та комп'ютерні методи розв'язування нелінійних диференціальних рівнянь. Професор Огірко розробляє новий напрям — інвестометрія.

Ігор Васильович Огірко — автор книг «Оптимізація деформації друкарських форм», «Математичне моделювання друкарських форм ротатійних машин», «Прикладна математика», має 12 авторських свідоцтв на винаходи; член двох спеціалізованих рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій: в Українській академії друкарства та у Львівському національному університеті. У 2002–2005 рр. член Спеціалізованої ради за спеціальністю державне управління у Львівському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; постійний член редакційних колегій збірників наукових праць «Поліграфія і видавнича справа», «Наукові записки Української академії друкарства». З 2000 р. до 2008 р. — голова державної екзаменаційної комісії Львівського національного університету імені Івана Франка за спеціальностями «Економічна кібернетика» та «Прикладна математика».

Науково-практичний досвід професора І. В. Огірка підтверджує загальну культурологічну тенденцію розвитку сучасної професійної педагогіки і її ролі у суспільстві, оскільки є одним із засобів розв'язання сучасних вимог до вищої професійної освіти і зумовлює реалізацію її мети на сучасному етапі, визначених у Законі України «Про вищу освіту» [4].

У наукових дослідженнях Ігоря Васильовича переконливо доводиться, що культурологічний підхід у професійному становленні студентів технічних навчальних закладів полягає в утвердженні людини як вищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи.

Професор Огірко доводить, що сучасна професійна освіта призначена формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості.

У дослідженнях І. В. Огірка принцип культурології розглядається як один із засобів формування культурологічного світогляду студента, формування гармонійно розвиненої людської індивідуальності. В основі цих педагогічних інновацій міститься переконання у безмежних можливостях людської індивідуальності та її здатність до вдосконалення. За переконаннями Ігоря Васильовича, формування культурологічного світогляду сучасного студента технічного навчального закладу — це процес, спрямований на засвоєння особистістю не лише професійного, а і культурологічного знання, потенціалу кожної галузі знань, на засвоєння особистістю студента загально значущих цінностей кожної галузі знань.

Формування культурологічного світогляду у професійній вищій школі, на думку професора І. В. Огірка, не може бути зведено до доповнення навчальної програми новими предметами — потрібно так спрямувати систему освіти, щоб

ми вбачали студента не як майбутнього спеціаліста вузького профілю, а як майбутню освічену, розвинуту, благородну людину, яка не може бути поганим спеціалістом, оскільки фах — це лише грань цілісного буття такої людини.

Культурогічний світогляд студента технічного навчального закладу передбачає формування причинно-наслідкових зв'язків у мисленнєвій діяльності сучасного професіонала-фахівця. Адже, за свідченням Ортега-і-Гассета, «уникання будь-якого обов'язку частинно повторює те сміховинне і ганебне явище, що наша доба витворила платформу молоді «як такої». Молодь, як така, завжди вважалася вільною від обов'язку доконувати великих діл. Вона завжди жила в борг. Це лежить у людській природі. Це було свого роду неписане правило, яке дорослі надавали юнакам. Але найбільше вражає те, що останні тепер роблять з нього дійсне право, щоб захопити всі інші права, які належаться тільки тим, що вже щось зробив. Дійшло вже до того, що молодь стає засобом шантажу. Ми дійсно живемо в добу універсального шантажу, який приймає дві взаємодоповнюючі форми: шантаж насильства і шантаж висміювання. І тут і там мета та ж сама: щоб простий сірий чоловік міг почувати себе від усякої підлеглості» [6, с. 139].

Ці тенденції суспільного буття, які визначилися у тенденціях загального розвитку у минулому столітті не могли не вплинути на потребу інноваційних пошуків у сучасній професійній освіті.

Культурологія як інноваційний засіб сучасної професійної освіти виступає парадигмою інтегрованих педагогічних процесів. У сучасних наукових дослідженнях культурологічний світогляд професійної освіти розглядається як соціально-педагогічний феномен, що відображає сучасні суспільні тенденції у побудові й функціонуванні системи освіти. Науково-педагогічна діяльність професора І. В. Огірка — підтвердження конкретної реалізації цієї проблеми.

Вивчення досвіду Ігоря Васильовича дозволяє виробити архетип формування моделі становлення культурологічного світогляду студентів. Традиційно методична система навчання включає в себе цілі, зміст, методи, форми і засоби дидактики. Всі ці елементи входять і в модель формування культурологічного світогляду студентів під час вивчення технічних дисциплін математичної освіти. Її сутність можна виразити так — вона є метою і засобом цілісного розвитку особистості завдяки вивченню технічних дисциплін. Звідси випливає, що психологічна структура особистості і закономірності її розвитку мають стати елементом будь-якої освітньої моделі, зокрема і вищої освіти.

Практика вищої школи засвідчує, що наявна система навчання орієнтована, насамперед, на формування професійних знань, умінь і навичок, але в особистісному плані забезпечує студентам можливість постійного творчого саморозвитку, у процесі якого формується цілісність особистості студента та твориться культурологічний світогляд.

Кожен студент, за переконаннями професора Огірка, унікальний, тому він створює таке педагогічне середовище, яке б забезпечувало позитивну, різнобічну й творчу самореалізацію студента, адже наукова організація

навчального процесу унеможливилює штучне відокремлення навчання, виховання і розвитку студентів. Створення умов для успішної реалізації цих ідей є однією з найважливіших передумов формування культурологічного світогляду студентів.

Науково-педагогічна діяльність Ігоря Васильовича доводить, що як фахівець сучасний студент технічного університету має не лише володіти знаннями, а й вміти адаптувати їх до ситуацій, відбирати додатковий матеріал, володіти різними методами, прийомами навчання. Як психолог, студент має знати психологічний зміст майбутньої професійної діяльності, вміти створити ситуацію «психологічного комфорту», лише в умовах якої й можна досягнути у майбутньому реалізації професійних знань, умінь та навичок. Як науковець, педагог, професор І. В. Огірко чітко уявляє кінцеву мету навчання та виховання і розуміє роль процесу формування гармонійно розвиненої особистості у цьому процесі; як методист-практик — добре знає прийоми керування діяльністю студентів.

Сучасний випускник професійної школи мусить усвідомити, що застосування набутих знань на практиці можливе лише для реалізації гуманістичних, загально стверджуючих, благородних завдань. «Нажива будь-якою ціною», «Гроші правлять світом», — ці хижацькі гасла не лише руйнують душу людини, майбутнього професіонала, а й є причиною суспільної, політичної та економічної кризи у суспільстві. Ортега-і-Гассет стверджує, що «не слід ідеалізувати сучасну кризу, пояснюючи її як конфлікт між двома кодексами моралі чи двома цивілізаціями — однією, що хиріє, і другою, що світає. Маса просто обходиться без будь-якої моралі, бо всяка мораль у своїй суті є почуттям підкорення, свідомістю служби й обов'язку» [6, 139]. Виховання почуття професійного обов'язку, за переконанням професора І. В. Огірка, є основою формування культурологічного світогляду студента сучасного технічного університету.

Формування культурологічного світогляду студента сучасного технічного університету базується на створенні духовного простору сучасного суспільства і сучасної педагогіки як унікального її віддзеркалення. Точкою перетину філософії, педагогіки, психології та соціології у сучасному науково-педагогічному світі стало явище духовності, тому духовність і культурологія, як його відображення, є явищем інваріантним та інтеграційним.

Питання духовності у вітчизняній педагогіці давно тарувало собі шлях, починаючи від кращих спадків мислителів Відродження (професорів Києво-Могилянської та Острозької Академій), Г. Сковороди, І. Огієнка, Ю. Дзеровича, П. Юркевича, Г. Ващенко, В. Сухомлинського та М. Стельмаховича, більш як підтверджуючи вищість критерію духовності у повсякденні суспільства та індивіда. Сьогодні наявний чималий доробок у сфері духовного в освіті завдяки працям В. Кременя, І. Зязюна, Р. Беланової, О. Вишневського, З. Гіптерс, К. Журби, В. Іови, І. Карпенка, М. Васильєвої, Н. Химич, С. Чугут, П. Щербаня, О. Коберника, М. Мельничук, Ж. Петрочко, Н. Сейко та інших. Однак теорія

сучасної професійної освіти потребує конкретної реалізації цих ідей у практику професійної освіти. Ці завдання виконає цілий ряд вчених сьогодення, серед яких і професор кафедри електронних видань Ігор Васильович Огірко.

У науково-практичному доробку вченого І. В. Огірка культурологія розглядається як симбіоз традиційного та ціннісного начал, поєднання цінностей індивіда й суспільства, традиції народу, сім'ї, напрям зв'язків між ними, домінування у внутрішній структурі культурології того чи іншого чинника (цінності, норми, традиції, переконання, знання). Зважаючи на те, що кожен компонент змісту освіти має свої орієнтаційні та регламентовані норми, то стає очевидним, що культурологія нині стає орієнтаційно означеним складником змісту освіти.

Під педагогічними умовами формування культурологічного світогляду сучасних студентів технічних університетів розуміємо сукупність взаємопов'язаних умов, які необхідні для створення цілеспрямованого навчального процесу з використанням сучасних методик, що забезпечують комплексне формування особистості з необхідним рівнем підготовки майбутніх технічних фахівців. У науково-педагогічному досвіді професора І. В. Огірка можна визначити такі основні напрями:

1. Мотиваційна готовність майбутніх технічних фахівців використовувати культурологічні знання в майбутній професійній діяльності.

2. Потреба постійного використання культурологічних знань у самоосвіті.

3. Створення культурологічних умов для підвищення професійного рівня майбутніх фахівців технічного профілю.

4. Забезпечення неперервного процесу культурології професійної технічної освіти, наукової роботи навчальною та методичною літературою [2].

Науково-педагогічний аналіз діяльності Ігоря Васильовича доводить, що процес формування педагогічних умов створення культурологічного світогляду сучасного спеціаліста технічної галузі обумовлений потребою визначення тих аспектів, які максимально сприяють реалізації найважливіших цільових установок використання основних засад технічної освіти як практичних засобів для професійної діяльності. Крім педагогічних умов, важливий вплив на культурологію сучасної технічної освіти мають психологічний, фізіологічний, валеологічний та реалізуючий чинники.

Психологічний чинник у цьому випадку потрібно розглядати з позиції формування потреб майбутніх технічних фахівців у їх самореалізації з урахуванням їх активності, забезпечення саморегуляції у процесі самоосвіти, беручи до уваги психічні процеси, властивості та стани особистості.

Фізіологічний аспект вклучає вивчення закономірностей пізнання тих змін в організмі людини, які можуть виникати під час застосування різноманітних технічних засобів, зокрема комп'ютерної техніки.

Валеологічний аспект пов'язаний із визначенням вимог, які сприяють збереженню здоров'я у процесі навчання та практичної діяльності студентів в оточенні техногенного середовища.

Реалізуючий аспект розглядає питання забезпечення умов втілення засобів сучасних технологій навчання у процес самоосвіти, а також вибір критеріїв для оцінювання педагогічної доцільності їх використання.

У наш час основні завдання формування культурологічного світогляду студентів вищих технічних закладів освіти можна сформулювати так: виховання особистості, яка здатна повноцінно жити і працювати в умовах техногенного та інформаційного суспільства. Вирішити завдання виховання такої особистості можливо лише за умов формування відповідного педагогічного процесу, творчої діяльності педагогів та використання сучасних засобів навчання. Вивчення педагогічного досвіду сучасних інноваційних досягнень професійної педагогіки допоможе реалізувати проблеми формування культурологічного світогляду студентів технічних університетів.

У творчому доробку професора І. В. Огірка наявні дослідження, в яких доводиться органічна єдність фізичної, культурологічної і професійної підготовки сучасного професіонала-фахівця. Фізична підготовка студентів є складовою частиною їхнього загального культурологічного становлення.

Вивчаючи питання культурологічного підходу у тривання навчально-виховного процесу Ігоря Васильовича в Українській академії друкарства, можна стверджувати, що інженерна освіта ХХІ ст. обов'язково має враховувати нові відношення інженерної діяльності з навколишнім середовищем, суспільством, людиною. Вона повинна мати гуманний характер, не шкодити природі, суспільству, гармонізувати з ними. Єдиний шлях зміни погляду інженера та інших працівників технічної сфери на сутність своєї діяльності лежить через культурологію як основу гуманізації та гуманітаризації сучасної професійної освіти. Як показує досвід сучасних провідних вчених професійної освіти (у даному випадку І. В. Огірка), кінцевою метою вищої технічної освіти, яка заснована на принципах гуманізації та гуманітаризації має стати виховання не лише фахівця, а насамперед, суспільно активної свідомої особистості. Основними шляхами її досягнення, на нашу думку, повинно бути впровадження сучасних технологій та наукових досягнень у навчально-виховний процес, підготовка нової генерації педагогічних кадрів, створення експериментальних осередків для відпрацювання сучасних педагогічних інновацій та освітніх модулів, подолання відчуження між педагогом та студентом, всепермагаючий педагогічний оптимізм, культурологічна педагогічна етика.

З огляду на те, що інформаційно-пізнавальна парадигма сучасної професійної освіти виконує соціальну місію: ставить перед собою і розв'язує складні проблеми розвитку вищого технічного навчального закладу, — формує соціально-культурну парадигму сучасної професійної освіти, яка характеризується відкритістю, гуманізмом, внутрішньою діалогічністю і є максимально інтегрованою у сучасні суспільно-культурні процеси. В основі цієї освітньої парадигми міститься особистість сучасного студента — майбутнього професіонала-фахівця зі сформованим стійким професійно-культурологічним світоглядом.

Порівняльний аналіз традиційної інформаційно-пізнавальної та соціально-культурної освітніх систем за основними компонентами: зміст освітньої діяльності та міжсуб'єктної взаємодії, форма організації навчання, програмно-методичне забезпечення, стиль керівництва навчальним процесом, дає змогу визначити переваги останньої, яка ґрунтується на принципах формування стійких переконань студентів на основі створення їхнього культурологічного світогляду.

Так, підсумовуючи аспекти різнопланового педагогічного погляду на духовність, викладену за вивченням педагогічного досвіду професора І. В. Огірка, ми цілком підтримуємо думку науковців про обов'язкове розуміння духовності як системи понять та уявлень, що становлять епіцентр освіти, а саме: духовність — це внутрішньо складний і зовні насичений світ людини, виражений у вигляді сукупності взаємопов'язаних та соціально значущих якостей; духовність завжди соціокультурно детермінована і є внутрішньою культурою особистості, яка проявляється у свободі самореалізації, творчих пошуках; духовність — це діяльнісна сфера релігії, моралі та мистецтва, плідно реалізована та загально визнана, але водночас — це і сфера науки.

Наше дослідження зроблено у напрямі розвитку утвердження культурології засобами сучасної інноваційної професійної освіти. У перспективі проблему розробки наукового змісту культурології та формування культурологічного світогляду студентів технічних університетів буде втілено у процесі реалізації інноваційних методів сучасної професійної освіти. Це стане основою концепції гуманітаризації, яка має бути базовою основою концепції освіти. Формування культурологічного світогляду сучасного студента технічного навчального закладу закладає основу інтегрованих знань про світ і людину, створює духовно-моральну скерованість навчальних предметів, формує розумний баланс дидактичних принципів науковості й культурології, творить рівновагу емоційно-образного та інтелектуального сприйняття, робить акценти на ціннісній стороні становлення особистості.

Як бачимо, у цьому процесі знайдено шляхи реалізації проекту наукової методики культурології, визнані та успішно реалізовані професором Української академії друкарства Ігорем Васильовичем Огірком. Це лише початок досліджень формування культурологічного світогляду студентів технічних навчальних закладів, оскільки глибина досліджень культурології ще не вичерпана; питання суті і методики культурології в професійній освіті піднімає проблему оцінювання результатів.

Вивчення науково-педагогічного досвіду професора кафедри електронних видань Української академії друкарства І. В. Огірка переконливо доводить, що культурологія як основа духовності може стати компонентом інноваційного змісту професійної освіти. І, оскільки, кожен компонент змісту має свої регламентовані норми у програмних завданнях та, відповідно, оцінювання досягнення чи заданих норм, то культурологія у сучасній професійній освіті — інноваційна науково-методична теорія (з погляду навчального компонента освіти), яка потребує нових комплексних наукових інноваційних досліджень, оскільки є основою формування культурологічного світогляду студентів.

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») — К. : Райдуга, 1994. — 61 с. 2. Огірко І. В. Бібліографічний покажчик / Уклад. О. М. Васишин, О. М. Мельников — Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. — 46 с. 3. Огірко І. В. Інформаційна економіка як напрям дослідження економіки та інформаційних технологій / І. В. Огірко // Формування нової парадигми економічної теорії в Україні. — 2001. — Вип. 8. — С. 140–145. 4. Огірко І. В. Інформаційні технології державного управління та їх впровадження в Україні / І. В. Огірко // Українське державотворення. — Львів: УАДУ при Президентові України, 2001. — С. 212–219. 5. Огірко І. В. Інформаційні технології управління / І. В. Огірко // Актуальні проблеми державного управління. — Львів: УАДУ при Президентові України, 2000. — Вип. 3. — С. 57–63. 6. Ортега-і-Гасет Хосе. Вибрані твори / Ортега-і-Гасет Хосе — К.: Основи, 1994. — 406 с. 7. Цимбалюк Н. М. Проблеми гуманітаризації вищої освіти в Україні / Н. М. Цимбалюк, В. І. Калініченко // Вісн. Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. — 2010. — № 891. — С. 176–179.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ СТУДЕНТОВ КАК ПАРАДИГМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ НОВОГО ТИПА

**(на примере анализа научно-педагогической деятельности
профессора Огирка Игоря Васильевича)**

Рассматриваются актуальные проблемы реализации принципов культурологии в учебно-воспитательном процессе высших технических учебных заведений, которые способствуют профессиональному становлению специалистов нового типа. Обосновано содержание понятий «культурологическое мировоззрение», целесообразность перехода от информационно познавательной к социально-культурной образовательной парадигме образовательного процесса.

FORMATION CULTURAL WORLDVIEW PARADIGM OF STUDENTS AS PROFESSIONAL DEVELOPMENT SPECIALISTS NEW TYPE (FOR EXAMPLE, ANALYSIS OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKS OF PROFESSOR OF UKRAINIAN ACADEMY OF PRINTING OGIRKO IGOR)

In the article the issues of the day of realization of principles of kul'turologii are examined in to educational-educate process of higher technical educational establishments which are instrumental in the professional becoming of specialists of new type. Grounded maintenance of concepts kulture world view", transition expedience from informatively cognitive to the social-kulture educational paradigm of educational process.

Стаття надійшла 04.10.2013